

STEFAN KAROL KOZŁOWSKI
Instytut Archeologii UKSW, Warszawa

KAROL SZYMCZAK
Instytut Archeologii UW, Warszawa

PROJEKT WYDANIA „SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO ARCHEOLOGÓW POLSKICH”

O potrzebie, a może nawet konieczności opracowania rodzaju leksykonu, dającego podstawowe informacje o biografiach polskich archeologów i zarysowaniu ich wkładu w rozwój dyscypliny, autor prezentowanego tekstu, prof. dr hab. Stefan Karol Kozłowski rozważał od lat przynajmniej kilku. Była to naturalna konsekwencja z jednej strony bardzo poważnego i wnikliwego zajęcia się przez niego w ostatnich latach historią polskiej archeologii, co zaowocowało wydaniem serii poświęconych tej problematyce książek, a także powstaniem pod jego kierunkiem kilku prac doktorskich i magisterskich, a z drugiej dostrzeżenia braku opracowania podobnego typu. Od czasu wydania i tak dość powierzchownych *Dziejów polskich badań prehistorycznych* (Kraków 1948) autorstwa Józefa Kostrzewskiego, upłynęło już prawie siedemdziesiąt lat, a cenne skądinąd opracowania A. Abramowicza, *Urny i ceramie* (Łódź 1979), *Dzieje zainteresowań starożytnych w Polsce*, cz. 1: *Od średniowiecza po czasy saskie i świt oświecenia* (Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1983), *Dzieje zainteresowań archeologicznych w Polsce*, cz. 1: *Czasy stanisławowskie i ich pokłosie* (Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1987), *Historia archeologii polskiej, XIX i XX wiek* (Warszawa, Łódź 1991) czy *Historia archeologii polskiej. Początki* (Łódź 1992) również nie miały walorów opracowań typu encyklopedycznego. Koncepcja jednak potrzebowała pewnego czasu, by dojrzeć i skryształizować się.

Szczęśliwie, przedsięwzięcie napisania *Słownika biograficznego archeologów polskich* mogło stać się w międzyczasie, a być może tak właśnie chciało przeznaczenie, częścią znacznie szerszego projektu podjętego przez Polską Akademię Umiejętności, projektu, który ze względu na skalę i zawartość merytoryczną nie ma w naszym kraju precedensu. Fortunnie zbiegły się tutaj dwa pomysły: wspomniany pomysł prof. Stefana Karola Kozłowskiego, by w *Słowniku* upamiętnić postacie ważne dla historii polskiej archeologii, włączając w to także postacie rzadziej dostrzegane, a czasem i całkiem zapomniane, oraz zakrojona na znacznie szerszą skalę koncepcja prof. Andrzeja Kajetana Wróblewskiego, wiceprezesa PAU, który wystąpił z inicjatywą, by upamiętnić w serii opracowań typu słownikowego osoby zasłużone dla poszczególnych dziedzin nauki. Miałyby one obejmować zarówno naukowców polskich, jak i przynajmniej niektórych cudzoziemców, którzy z polską nauką związali swe losy. Koncepcja ta zyskała szerokie poparcie członków Akademii. Wymagało to, i chyba wciąż wymaga z oczywistych względów, powołania głównych redaktorów,

a także licznego zespołu autorów, którzy mogliby się podjąć takiego zadania i opracować poszczególne tomy dzieła.

W pewnym sensie wspomniana inicjatywa pomyślana została jako swego rodzaju kontynuacja wydawanego od roku 1935 *Polskiego słownika biograficznego*. Idea takiego *Słownika* sformułowana została już w roku 1921 przez Władysława Konopczyńskiego, wówczas profesora historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, lecz z różnych powodów musiało minąć nieledwie ćwierć wieku, by mogła ona doczekać się początków realizowania. Projektodawca został jednak ostatecznie głównym redaktorem przedsięwzięcia i w latach 1935-1949, pod egidą Polskiej Akademii Umiejętności, z oczywistą przerwą wojenną, wydano sześć pierwszych tomów. W czasach zwanych „stalinowskimi” wydawanie *Słownika* na wszelki wypadek wstrzymano, a wznowiono je w roku 1958, najpierw pod patronatem Polskiej Akademii Nauk, a potem przywracając współpatronat Polskiej Akademii Umiejętności. Do pierwszej dekady dwudziestego pierwszego wieku ukazało się w sumie 51 tomów, zawierających ponad 31 000 haseł. Dokończenie dzieła przewidziane jest na rok 2030.

Jednakże, jak już sygnalizowaliśmy wyżej, z założeniami omawianego *Słownika* planowana seria *Słowników biograficznych* nie tylko nie będzie identyczna, ale wręcz różna. Zaistniała bowiem w międzyczasie oczywista potrzeba uzupełnienia dostępnych już dziś niewspółmiernie bogatszych danych, co sprawiło, że niezbędne okazało się poszukanie innej formuły ich przekazania i udostępnienia. Najtrafniejszą z nich wydało się być rozwiązanie polegające na wydawaniu w kolejności opracowywania serii słowników biograficznych poświęconych konkretnym dyscyplinom naukowym. Zauważyć należy, że jest to chyba jedyny możliwy sposób, który pozwala na uwolnienie się od nieuchronnej wybiórczości i ogólnikowości przedstawianych postaci. Z oczywistych względów w dotychczasowych słownikach i encyklopediach, nie wyłączając monumentalnego *Polskiego słownika biograficznego*, znaleźć można informacje jedynie o nielicznej grupie luminarzy, np. najwybitniejszych uczonych polskich, przy czym informacje w istniejących tam biogramach są często bardzo skrótowe, skupione na sprawach personalnych i nie zawsze podkreślają aspekty naukowe działalności i osiągnięcia bohaterów. W przypadku zamierzonej serii słowników brany jest bardzo mocno pod uwagę fakt, że w poszczególnych dyscyplinach funkcjonują jednak również postaci mniej albo czasem nawet wcale nie utytułowane, które jednak wniosły w nie znaczący wkład, i o których zasługach warto choćby wspomnieć. W szczególności archeologia jest taką dyscypliną, gdzie niekoniecznie przecież trzeba być wybitnym badaczem, produkującym uczone teksty, by odnieść w niej znaczące, nierzadko trudne do podważenia sukcesy.

Założenie takie, przyjęte w przedstawianym projekcie Polskiej Akademii Umiejętności, jest więc zupełnie inne niż to przyjęte w wydawnictwach typu *Who is Who*, encyklopediach, czy leksykonach. W trakcie realizacji projektu zmierzać bowiem będziemy do wydobywania, często z zapomnienia, nie tylko pojedynczych, najwybitniejszych osób, ale w miarę możliwości wszystkich tych, którzy w jakiś sposób zaznaczyli w naszym kraju swą działalnością obecność w poszczególnych dziedzinach nauki, łącznie z jej szeroko pojętą organizacją. Przejawami i efektami takiej działalności są publikacje, książki, wykłady, kształcenie, organizacja ośrodków itd. Planowane jest systematyczne przeszukiwanie archiwów, składów osobowych uczelni wyższych i innych instytucji naukowych, polskich i zagranicznych wydawnictw bibliograficznych, spisów członków specjalistycznych towarzystw naukowych, programów kongresów, konferencji, zjazdów, oraz rozproszonych literatury, obejmującej przede wszystkim

publikacje o charakterze pamiątkarskim, jubileuszowym, czy wspomnieniowym. Ważnym elementem jest także upamiętnienie polskich badaczy zmuszonych z różnych względów do pracy poza Polską, jak również przynajmniej niektórych cudzoziemców, którzy związali z Polską swą karierę naukową.

Dotychczas udało się uzyskać przybliżoną liczbę biogramów w ośmiu dziedzinach: archeologii, astronomii, botanice, chemii, fizyce, geologii, matematyce i pedagogice. Planuje się, że słowniki opublikowane będą w formie książkowej oraz w postaci portalu udostępniającego opracowane biogramy. Portal utrzymywany będzie na serwerach PAU również po zakończeniu projektu, a w przyszłości będzie mógł być systematycznie rozwijany i rozbudowywany.

Przygotowanie *Słownika biograficznego archeologów polskich*, redagowanego przez prof. dr hab. Stefana Karola Kozłowskiego i prof. dr hab. Karola Szymczaka, w sytuacji, gdy prace nad nim są już dość zaawansowane, rozłożone mogło zostać na dwa kolejne lata. Przy opracowywaniu haseł pracuje około pięćdziesięciu autorów z różnych ośrodków, w tym kilku młodych, nieprzekraczających trzydziestego piątego roku życia. Autorzy reprezentują najważniejsze krajowe instytucje, w których uprawiana jest archeologia, m.in. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Muzea Archeologiczne w Warszawie i Krakowie, Muzeum Narodowe w Kiecach, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu, czy Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. W finalnej publikacji planowane jest uwzględnienie i upamiętnienie przynajmniej około 300 postaci, które wniosły wkład w rozwój dyscypliny, poczynając od podróżników i kolekcjonerów z końca XVIII i całego XIX w., poprzez pierwszych, posiadających już tytuły, naukowców, a dalej pokolenia badaczy i organizatorów międzywojennych i powojennych, kończąc wreszcie na osobach nam współczesnych. Nie został jeszcze rozstrzygnięty problem, czy w *Słowniku* powinny znaleźć miejsce również osoby żyjące, szczególnie te najbardziej zasłużone. Wydaje się, że w tym przypadku należy jednak brać pod uwagę, iż na kolejne papierowe uzupełnione wydanie *Słownika* można będzie liczyć raczej nie prędzej niż za kilkadziesiąt lat. Dlatego też rozważana jest np. możliwość dodawania do każdego z wydanych egzemplarzy zeszytowego aneksu, zawierającego aktualne biogramy osób żyjących.

Biogramy w naszym *Słowniku*, co jest zresztą założeniem dotyczącym również wszystkich innych słowników planowanej serii, nie mają mieć charakteru suchych, hasłowych notek typu encyklopedycznego, lecz przyjmują postać krótkiego, liczącego około 500-1500 słów, eseju przedstawiającego bohatera, eseju, w którym uwzględnione są nie tylko bezpośrednie zasługi charakteryzowanej postaci dla archeologii, choć to z oczywistych względów motyw przewodni, ale również naszkicowany jest w miarę możliwości całokształt jego sylwetki i życiowych dokonań. Opracowany został w tym celu pewien ogólny schemat dotyczący elementów, które biogram taki powinien zawierać. Wchodzi tu w grę: daty i miejsca urodzenia i śmierci, pochodzenie, ewentualne powiązania rodzinne, edukacja, przebieg kariery, inne ważne wydarzenia, które wpływały na losy bohatera, zajmowane stanowiska, członkostwo w stowarzyszeniach, osiągnięcia naukowe i organizatorskie w ywobrem najważniejszych publikacji, badania terenowe, organizacja i udział w kongresach i sympozjach, osiągnięcia dydaktyczne, ważniejsze odznaczenia i nagrody. Są to jednak wytyczne tylko bardzo ogólne, gdyż wiadomo, że nie wszystkie te elementy da się odnieść do każdej z przedstawianych postaci. Przyjeliśmy również zasadę, że ostateczna forma poszczególnych tekstów, przedtem

oczywiście kilkakrotnie sczytywanych, redagowanych i ewentualnie uzupełnianych, zależy jednak przede wszystkim od ich pierwotnych autorów. Do większości biogramów, choć czasami nie będzie to niestety możliwe, dołączony zostanie portret lub zdjęcie bohatera.

Opracowywanie *Słownika biograficznego archeologów polskich*, a ściślej przeprowadzone studia archiwalne i zebrane w ten sposób bogate dane źródłowe, przyniosą z całą pewnością również i inną, dodatkową korzyść, polegającą na możliwości opracowania i oddzielnego opublikowania materiałów, które z różnych powodów w *Słowniku* znaleźć się nie mogły, a które stanowią jednak ważne świadectwa dla historii naszej dyscypliny.